

## Forró Lajos JELÖLETLEN TÖMEGSÍROK A DÉLVIDÉKEN

---

1992-ben kezdtem el foglalkozni a délvidéki magyarság 1944-es tragédiájával. A kezdetektől fogva a régiókra bontás elvét követve három helységben kezdtem meg kutatásaimat. Magyarkanizsa a szülővárosom, Martonoson gyilkolták meg nagyapámat, Adorján pedig azonos vonatkozást mutat a gyilkosok tekintetében Magyarkanizsával. A kutatásokat több vonalon indítottam el. Az oral history módszerét alkalmazva a még élő szemtanúkkal folytatott beszélgetések kapcsán több, mint húsz órnyi anyag gyűlt össze. Emellett kutatásukat végeztem a Zeñtai Történelmi Levéltárban is. Jó néhány olyan dokumentum került elő, amelyekről vagy nem tudtunk, vagy eltűntnek hittük. Jó néhány fontos irat eldugva, pl. az 1946-os iratok között volt. Így elképzelhető, hogy fontos dokumentumok vannak még elrejtve.

Magyarkanizsán és Martonoson a helyi városháza pincéjében gyűjtötték és kínozták a kiszemelt férfiakat, majd kivégezték őket. Adorjánon más volt a helyzet. Itt 56-an estek az 1944-es megtorlás áldozatául. Október 30-án egy teherautónyi kanizsai szerb a piacérre terelte az adorzáni férfiakat – kb.200 embert –, és csak úgy találomra kiválasztottak közülük ötvenet, őket elhajtották és a Tiszába lötték. Olyannyira nem volt megszervezve az akció, hogy pl. a helyi párttitkár, Sindeles István is áldozatul esett az akciónak. A válogatásnál a magyaros bajusz vagy egyáltalán csak simán az unszimpatia már halálos ítéletet jelentett. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a plébánost földmunkára szemelték ki, így neki volt rá lehetősége, hogy összeírja a halotti anyakönyvi kivonatba a kivégzetteket; innen tudjuk pontosan, kik is estek áldozatul a megtorlásnak. Sajnos nagyon kevés helyen volt lehetőség ilyesfajta összeírásra. Három ember volt földmunkára kiválasztva, a plébánoson kívül a másik kettőt kivégezték.

A könyv megírásakor az volt a célom, hogy ne csak az áldozatok neveit hozzam nyilvánosságra, hanem a gyilkosok kilétére is derüljön fény, hogy ne hős partizánként, hanem az őket megillető címen, rabló-gyilkosként emlékezzen rájuk az utókor. Mire a könyvem első kiadása megjelent, addigra persze sokan nem éltek már a kivégzők közül, de elő-

fordult, hogy az áldozatok családtagjai aláhúzták a kivégző nevét a könyvben és bedobták a hozzátartozókhoz, vagyis nyilvánvalóan számon tartották őket. Sokan persze tagadták, hogy részt vettek a kivégzésekben, de arra azért nagyon vigyáztam, hogy csak olyan nevek kerüljenek a listára, akiket többen is megemlítettek a vérengzésekben való résztvevőként, vagy aláírásuk szerepel valamelyik, az esethez tartozó dokumentumban. Sajnos az a gond az oral history módszerével, hogy nagyon sokszor zsákutcába kerül az ember; hall olyan neveket és adatokat is, amelyekről később kiderül, hogy nem valósak. Persze ezeket az adatokat nagyon nehéz leellenőrizni, a hitelességet viszont muszáj megtartani. A könyvben néhány helyen jeleztem is, hogy valószínűleg csak kitalációról, esetleg bizonyíték nélküli adatról van szó.

Sokszor emlegetik, hogy a '44-es vérengzés a '42-es hideg napok megtorlása, amikor ugye a magyar honvédség mintegy két- és háromezer közötti, főképpen zsidó, de szerb és néhány magyar polgárt is kivégzett Újvidéken és környékén; erre utal például Cseres Tibor könyve is, amely a Vérbosszú Bácskában címet kapta. Véleményem szerint a magyarsággal szembeni ellenszenv kialakulásában biztosan közrejátszott ez az úgynevezett újvidéki hideg napok, de azt gondolom, hogy a '44-es magyarirtás kapcsán a szó szoros értelmében vett bosszúról azokon a helyeken beszélhetünk, ahol történt a magyar hatóságok részéről is kivégzés, mint például Újvidék, Csurog vagy Zsablya.

Nagyon sok helyen - így az általam kutatott három helyen is - kiderült az, hogy sokakat pusztán személyi bosszú alapján vittek el, mint mondjuk egy kocsmai összeszólalkozás. Emellett a vagyonszerzésnek is könnyű módja volt, hogy elvittek valakit és agyonverték a pincében. A nagyapám is egy kocsmai összeszólalkozás miatt vitték el. Azt persze elfelejtették, hogy amikor deportálták Martonosról a zsidókat, akkor a nagyapám örökbe akarta fogadni a szomszéd zsidó fiát, hogy így megmeneküljön a haláltáborból – a család nem fogadta el a felajánlást, mondván, hogy a fiúnak az apja mellett a helye -; nem is jött vissza sajnos többé. Nagyapám hentesként húst is adott az internált szerbeknek, akiknek el kellett hagyniuk Martonost, és nem is kérte vissza tőlük.

Kaszás könyvében egy bizottság közreadta a magyar háborús bűnösök listáját, amelyen 3437 név szerepel, Horthy Miklóstól kezdve egészen a városparancsnokokig, a magyar katonákat is beleértve. Ebben a könyvben van egy leltári hivatkozás is, hogy azt a személyt, aki szerepel a könyvben, miért ítélték el. Sajnos ehhez a forrásanyaghoz nem sikerült sem Matuska Mártonnak, sem nekem hozzájutni. Egy történész, Mészáros Sándor – sajnos meghalt időközben - belenézhetett ezekbe a dokumentumokba. Közre is adott egy könyvet, amelyben ezeket leírja. Egy névsor

alapján – azért az a rendelkezésemre állt - összehasonlítottam az általam összegyűjtött áldozatok névsorával. Martonoson a 25 kivégzett közül 3 szerepel a háborús bűnösök listáján: két rendőr és egy földműves. A helyiek nem emlékeznek rá, hogy bármi olyan bűnt elkövettek volna, ami miatt ki kellett volna őket végezni.

Kanizsával kapcsolatban egyetlen egy olyan személyt végeztek ki, aki szerepel a háborús bűnösök listáján: Bagi Antal vendéglőst. Ő volt az, akit heteken át kínoztak a pincében; neki és Szabó Dénes plébánosnak ún. Sztálin-kesztyűt vágtak a gyilkosok. Ez abból állt, hogy a hasukat felvágták, a kezüket sóba, borsba és paprikába mártatták és belegyömöszöltették a sebbe.

Brutális kínzási módokat eszeltek ki; a plébánosoknál például a hím vessző mindig a kínzás elsődleges célpontja volt.

Bagi Antalra visszatérve: őt azért végezték ki, mert egykor vendéglősként megengedte, hogy a helyi hamiskártyások lefoszsanak egy keresztúri szerbet, aki a vendéglősen kérte számon a kártyaadósságot. Baginak persze ehhez semmi köze nem volt, de ez a szerb megszurkálta őt, ami miatt a szerbet elítélték és börtönbüntetést kapott; ő '44-ben el is intéztette Bagi Antalt.

Az adorjáni 56 kivégzett közül egy sem szerepel a háborús bűnösök listáján. Van két személy, akik részt vettek két szerb katona és egy zsidó malmos kivégzésében, de ők csak mint résztvevők – mint nemzetőrök - voltak ott. A központi háborús bűnösök listája mellett születtek helyi háborús bűnös listák is. Ilyen volt Martonoson, Adorjánon és Kanizsán is, ezt a levéltárban megtaláltam. Kutatásaim alatt gyorsan kiderült, hogy minden olyan embert háborús bűnösnek kiáltottak ki, aki elmene-kült, hogy a vagyonát el tudják kobozni.

Szándékosan nem akarok részletesen belemenni az akkori történesekbe, hiszen minden le van írva a könyvemben, de néhány dolgot azért elmondanék.

A begyűjtött embereket – kivéve Adorján esetében, ahol összegyűjtötték és lelőtték az őket – a másik két helységben pincébe gyűjtötték és módszeresen kínozták; volt, aki hetekig, hónapokig is bent volt. A részeg helyi szerbek lejártak magyart verni. Nagyon-nagyon brutális és elferdült tettekről vannak adataim, amiket elmondtak a hozzátartozók.

A martonosi plébánosnak kellett minden nap kivinni az éjjeli vödört, és azt mondták neki, hogy azzal a szent kezével kavarja is meg. A hím vesszőjét naponta kínozták harapófogóval. Volt olyan halálraítélt, akit a kivégzésre hordágyon vittek, mert annyira megkínozták, hogy nem tudott lábra állni: egy puskacsővel szíjat hasítottak a hátából.

Egy-két helyen kiderült, ki a vádló, és néhány esetben nagyon sok pénzzel ki lehetett váltani a begyűjtött embereket. Például egy Gubás János nevű kanizsai mészáros kiváltotta a felesége, de két-három évre rá meghalt; annyira megverték bent, hogy nem sokkal élte túl azt, hogy kijött. A nagyapámat sajnos nem lehetett kiváltani; az volt a baj, hogy őt egy meglehetősen gazdag szerb vádolta, akinek nem volt szüksége a családom pénzére. Meg persze az illető tagadta is a dolgot. Amikor kiderült, ki vádolja a nagyapámat, akkor testvére felkereste azt a szerbet, aki letagadta, hogy ő vádolná bármivel is; később aztán megsúgták, hogy a vádló kérte a fogvatartókat, hogy engedjék ki utcai munkára a nagyapámat, talán hogy megszökhessen és ne derüljön ki, hogy ő a vádlója. Édesapám akkor találkozott vele; biztatta is a szökésre, de ő megmutatta elüszkösödött sebeit; annyira összeszurkálták rohamkéssel, hogy képtelen volt már elszökni. Azért kínozták meg ilyen brutálisan, mert nem volt hajlandó sírni és könyörögni, miközben verték.

A legutóbbi könyvbemutatómon odajött hozzám az egyik áldozat unokája, hogy szívesen elmesélné az ő saját történetüket. Én már azt hittem, mindent elvégeztem, ami e három helység kapcsán felkutatható és nincs már mit hozzátenni. Most pedig egyre-másra derül ki, hogy bizony még mindig nincs vége; úgy döntöttem, mégis folytatom a kutatást. Eleinte nagyon nehéz volt történészként kutatni az eseményeket, hiszen személyes érintettségem kapcsán sokszor nem volt könnyű hideg fejjel, józanul utánajárni egy-egy dolognak; ezért az első könyvemet nem is tekintem igazi kutatómunkának, mert nagyon sok személyes megjegyzést tartalmaz. A mostani könyvben már igyekeztem ezeket a személyeskedéseket teljesen mellőzni, hiszen történelmileg csak így lesz hiteles egy kutatómunka, amit már nem lehet a szőnyeg alá söpörni vagy letagadni.

Nem csak számomra, hanem sok hozzátartozó számára is a mai napig fájó pont, hogy ezek az ártatlan áldozatok még mindig nincsenek rehabilitálva. A szerb hatóságok szerint ők kollektíven lettek háborús bűnössé nyilvánítva, rehabilitálni viszont csak egyénileg lehet. A rehabilitációhoz halotti anyakönyvi kivonatot kérnek a hatóságok, ami ugye nincs, hiszen ezeket az embereket „eltűntként” tartják nyilván. Ez egy ördögi kör, amire – azt gondolom – sürgősen valamiféle megoldást kellene találni. Néhány esetben sikerült ilyen dokumentumot szerezni oly módon, hogy az áldozat felesége újra férjhez akart menni, így számára – többéves várákozás után – kiadták a halotti anyakönyvi kivonatot.

Eltökéltem, hogy amíg a rehabilitáció sikeresen le nem zárul, addig nem nyugszom. Többen mondták, hogy nagy fába vágom a fejszémet, mert ez legalább tízéves projekt lesz; nem érdekel, ha én nem is, majd a fiam befejezi, amit elkezdtem. A célom mindenképpen az, hogy a nagy-

apámat, illetve a könyvemben ismertetett három helységben kivégzett embereket rehabilitálják és újratemessék, megadva nekik ezzel az őket megillető végtisztességet. Ha egyszer valaki valahol sikeresen elkezdni ennek a megvalósítását, a folyamatot már nem lehet megállítani; akkor már mindenütt fel lehet tární a tömegsírokat és megtenni a megfelelő intézkedéseket az ártatlanul kivégzettek végső nyugalmaért, rehabilitálva, temetőben tisztességgel eltemetve; nem úgy, mint most az én nagyapám, aki valahol a martonosi töltés melletti erdőben van egy jelöletlen tömegsírban elásva.

Én felvállaltam, hogy elkezdem ezt a harcot, és Matuska Mártonnal már elindítottuk a [www.tomegsirok.hu](http://www.tomegsirok.hu) weboldal levédetését; erre a honlapra felkerülhetne minden olyan kutató munkája, amely megüt egy bizonyos történelmileg hiteles mércét. Terveink közt szerepel továbbá, hogy a honlapra felkerülő munkákat több nyelvre is lefordítjuk; az én könyvem esetében a szerbre való fordítás már megkezdődött, de a későbbiek folyamán angolul is szeretném megjelentetni.